

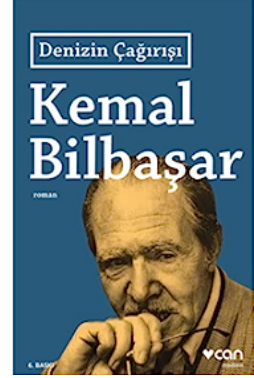
Kendilik Kuramı Kapsamında *Denizin Çağırışı* Romanı Üzerine Bir İnceleme

Denizin Çağırışı, Kemal Bilbaşar, Can Yayınları, İstanbul 2013, ISBN

9789750748004

Ahsen Yahşi¹

Türk romanında psikolojik yabancılaşmanın ilk örneği² niteliğini taşımasına rağmen yazıldığı dönemde yankı uyandırmayan *Denizin Çağırışı*'nda Bilbaşar, bir öğretmenin taşrada yaşadığı yalnızlık ve yabancılaşma ile kente kaçışına rağmen bu duygu durumundan kurtulamayışını ve girdiği arayışları ele almaktadır. Kitabın ilk yarısında olayların akışından ziyade kahramanın düşünce akışı yoğunluk göstermekte, ikinci yarısında olaylar hız kazanmaktadır.

Öğretmenin hikayesi kente ilk geldiği gece başlamaktadır. Taşraya dair anıları ve düşüncelerini ise kentte yaşadığı olaylar silsilesinde dile getirdiği düşünce akışı içinde öğrenmekteyiz. Zira kahramanın gittiği her yerde ve konuştuğu her kişide taşraya dair anıları ve taşradaki kendisi karşısına dikilmektedir.

Yaşamının beş yılını dağlarla çevrili bir taşrada öğretmen olarak geçiren kahraman, taşra doktorunun tavsiyesiyle adeta kaçarak Ege'de bir sahil kasabasına yerleşir. Bu kasabaya gelmekle kendisini "kılıfını terk eden bir yılan kadar taze" hissetmektedir.³ Öğretmenlik yıllarını geçirdiği taşraya ilk geldiğinde burasını "beyaz zambaklar ülkesi" olarak kabul etmeye hazır bir öğretmendir. Ancak taşraya gelen diğerleri -savcı, doktor, jandarma komutanı...- gibi değiştirme ve düzeltme umuduyla yaklaştığı her şeyin karşısında bürokratik engelleri, yozlaşmış düşünceleri bulmuştur. Yaşadığı tecrübeler giderek etrafında adeta bir salyangoz kabuğu oluşturmuş, benliğinden kaybettiği parçalardan kalanları da ancak bu kabuğun içine sığdırmıştır.

¹ Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi 4.Sınıf, ahsenyahsi00@gmail.com

(Bu yazı Young Academia ve İdeal Bilge Derneği iş birliğinde Doç. Dr. Sema Noyan yönetiminde gerçekleştirilen "Türk Romanı Okumaları Atölyesi" kapsamında üretilmiştir.)

² Ahmet Oktay, *Yazılanla Okunan*, Yazko Yayınları, 1983, <https://www.kemalbilbasar.com/copy-of-denizin-cagirisi-ile-ilgili-sitesinden-alinmistir>.

³ Kemal Bilbaşar, *Denizin Çağırışı*, Can Yayınları, İstanbul 2013, s. 12.

Kente harcayacak yer bulamadığı paranın gücü ile giren kahraman, kentin vurdumduymazlığı ile karşılaşır. Taşradaki kimliğinin tanınmamasına güvenerek, yeni başlangıçların heyecanı ile kendini bir “efendi” olarak inşa etme ve gösterme arzularıyla geldiği bu yabancı şehirde gece vakti yolda kaldığında; kentin yalnız insanlarıyla değil taşıyla toprağıyla kendisine kayıtsız kalması onu hayrete düşürür. İzmir’e adımını attığı ilk andan itibaren kahramanın bu kentle mücadelesi başlar.

Bu mücadelede, bir efendi/bey olduğunu ispatlama hırsı ile taşradaki yoksul geçmişinin anlaşılacağı kaygısı birbirini takip etmektedir. Yolculuk süresince kafasından geçirdiği düşünceler ve karşılaştığı insanlarla kurduğu iletişimde görülen çelişkiler kahramanın gerçeklik algısındaki çarpıklıkları gözler önüne sermektedir. Bir an kendini muharrir gazeteci kimliğinde kabul etmekte ve öyle tanıtmakta iken hemen sonra gazeteciliğe dair hiçbir iz içermeyen geçmişiyle yüzleşmektedir. Bu gerçek karşısında aslında her zaman gazeteci olmak istediğini ve belki yakın gelecekte de gazeteci olacağı ihtimalinin her zaman mevcut olduğunu düşünmekte; bu sebeple söylediklerinde bir çelişki bulunmadığına kendini inandırmaya çalışmaktadır. Kahraman bu tavırlarında öyle ileri gitmektedir ki adeta kendi geçmişini yeniden kurgulamakta, hiç yoksul olmamış, taşranın döşeginde hiç yatmamış olduğuna kendisini ikna etme çabasına girmektedir. Geçmişini arzularının merceğinde yeniden yaratmaya çalışırken şimdiki anına da bu bakışla müdahale etmekte, onu kendi yarattığı bir illüzyonun ardından izlemektedir. Ne var ki içten içe kendine gerçeği hatırlatan, olduğu kişiyi çıplak bir şekilde gözler önüne seren yanı fırsatını buldukça sesini yükseltmekte, halinin zavallılığını ona göstermektedir.

Kahramanın roman boyunca kendini bir “efendi” olarak gösterme ve kabul ettirme isteği, insanların beğeni ve hayranlığını elde etmek için duyduğu şiddetli arzuyu göstermektedir. Bu durum psikanalizde narsisist kişilik bozukluğu terimine adını veren Narkissos’un hikâyesini akla getirmektedir. Efsaneye göre Narkissos tek bir kuşun bile sükûnunu bozmadığı berrak bir pınarın “ayna gibi yüzeyinde” kendi görüntüsü ve güzelliği ile karşılaşır.⁴ Bu güzellik karşısında büyülenen Narkissos göl kenarındaki görüntüsünü seyretmeyi ölüm kendisini yakalayana kadar bırakamaz. Narkissos miti; kendi benliğine duyulan hayranlık ile benliği yücelterek ötekini aşağı görme ve ötekine karşı empatiden yoksunluk anlamına gelen narsisizm kavramına ilham olmuştur.

⁴ Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996, s. 212.

Kendilik Kuramı'nın yazarı Heinz Kohut'a göre kişinin benliğindeki parçalanmanın ve sağlıklı bir ruhsal yapı oluşturmamanın sonucunda meydana gelen narsistik bozukluk kendini büyüklenmeci kişilik ve idealleştirilmiş ebeveyn aktarımı ile gösterir. Buna göre oidipal ve preoidipal dönemde mükemmel görülen ebeveynin idealleştirilmiş imagosu, kendilik imagosu ve sağlıklı ayrışma ile içselleştirilmediğinde kişi, bu iki imagonun kaynaşık olduğu çocukluk döneminden kopamaz.⁵

Karakterin kendini bir bey olarak tanıtma çabası ile geçmiş yaşantısına ait izlerden nefret etmesi, büyüklenmeci kişiliğin ipuçlarını vermektedir. Buna göre kişi kendini mükemmel gösterme çabasına girer ve bunu zedeleyen olguları çarpıtma eğilimi gösterebilir. Kendini gazeteci olarak tanıtmak istemesi, gerçeklikten uzak bir yaşantı geçmişine sahip olduğu vehmine kapılması, buna bağlı olarak kötü anılarının olduğu taşradaki yaşantısını inkâr etmesi göstermektedir ki büyüklenmeci kişilik ile benliğini zedeleyecek gerçeklerden kendini korumaya çabalamaktadır.

Bu tip eğilimler kişinin oidipal ve preoidipal dönem denediği çocukluk ve söz öncesi bebeklik dönemlerinde ebeveyn ilişkilerinde meydana gelen örselenmenin sonucudur. Sağlıklı bir ruhsal gelişim için çocuk, idealleştirdiği ve mükemmel gördüğü ebeveynin gerçekliğini ve kusurlarını *yerinde* ve *gerekli düzeyde* düş kırıklıkları ile öğrenir. Bu sayede ebeveynin ideal ve mükemmel görünen imagosunu yeniden düzenler. Mükemmel imago yerine kendi üst benliğini yerleştiren ve artık kendi üst benini besleyen çocuk için olgunlaşma süreci sağlıklı bir şekilde ilerler. Ancak bu evrenin sağlıklı ilerlemesini engelleyecek sebeplerin -ebeveynin yokluğu ya da çocuğun ebeveyne ilişkin değerlendirmesini sağlıklı olan düzeyin üstünde bir örseleme ile zedeleyen düş kırıklıkları- varlığı kişinin benliğinde otoerotik parçalanmaya sebep olur. Neticede ebeveyne ilişkin imagonun içselleştirilmesi ve üst benin oluşturulması süreci eksik kalır.

Romanda babasını kaybetmiş olan kahraman için babanın yokluğu, ideal ebeveyn imagosunun sağlıklı bir şekilde içselleştirilmesini engellemiştir. Normalde bu yokluğu anneye yönelerek doldurmak mümkündür ve kahramanın annesi ile güçlü bağı, hatıralarında annenin sevgi dolu bir özlemlerle hatırlanmasında kendini göstermektedir. Ancak annenin de erken yaşta kaybı ile oidipal dönemde ebeveyn nesnesinin sağlıklı içselleştirilmesi gerçekleşmemiştir. Bu durum kişinin oidipal dönemden çıkıp, ihtiyaçlarını

⁵ Heinz Kohut, *Kendiliğin Çözümlemesi*, Çev. Cem Atbaşoğlu, Banu Büyükkal, Cüneyt İşcan, Metis Yayınları, İstanbul, s. 63.

karşılatabilecek bağımsızlığa erişerek kendi üst benini oluşturma sürecini kesintiye uğratar ve parçalanmış bir benlik oluşumuna sebep olur.

Parçalanmış benlikte aşağılık kompleksi ve büyülenmeci kişiliğin bir arada bulunması ise şaşırtıcı olmaz.⁶ Nitekim kahramanın kendisine saygı ve hayranlığı hak ettiğine yönelik şiddetli inancı, taşradaki ve çocukluk dönemindeki yoksulluk anlarından duyduğu aşağılık hissi ve utancı öteleyememekte; aksine bu iki duygu birbirini takip etmektedir. Kahramana göre bugünkü “ben”i bozulmuştur, özlem duyduğu “eski ben”in arayışı içindedir. Bugünkü ben ve “eski ben”e duyulan özlem, oedipal dönemin ihtiyaçlarının -beğenilme, onaylanma, kabul görme...- tetiklendiği anlarda şiddetlenmektedir.

Narsistik bozukluk, kişide yoksun kalınan ebeveyn yerine ideal bir nesneye tutunma ihtiyacını doğurur. Oedipal dönemden kopamayan kişi, bu döneme ait arkaik nesnelere takılıp kalmıştır.⁷ Kahraman intihar ederek kendisini “terk eden” babasının korkularını benimseyerek baba yerine bir ideal nesne oluşturmuş, kendini babası ile bu şekilde bütünleştirmiştir.⁸ Ayrıca karanlığa olan korkusu da ona hiç tanımadığı babasından kalan bir mirastır. Çocuk için önemli bir kendilik nesnesi olan babanın yerini “karanlık korkusu” almıştır.

“Aslında küçük düşmemde babama benzememin de payı vardı. Önce arabacının annem için savurduğu küfürle ben de babama sövdüm. Pekala babam da başka insanlar gibi karanlıktan korkmayabilirdi. O zaman ben de karanlığın cezalarına çarpılmazdım.”⁹

Annenin kaybindan sonra ise annesinin anlattığı masallardaki sarı saçlı kadın arkaik nesne olarak benimsenmiştir. İdeal ebeveynin kusurları ile yüzleşerek, ebeveyninden bağımsız kendi kişiliğini oluşturma süreçlerini anne ve babanın erken yaşta kaybı nedeniyle deneyimleyemeyen karakter, arkaik nesnelere bağlılığını sürdürmeye devam etmektedir. Oedipal dönemde karşılanmayan ihtiyaçlarını aktaracağı ideal ve mükemmel nesne arayışındadır. Annenin masallarındaki sarı saçlı kadın oedipal döneme dönüşü simgeler ve arkaik nesnenin yerini alır. Romanın ilerleyen bölümlerinde karakterin otelde henüz bir kez gördüğü ve kendisini hizmetçi zanneden sarı saçlı bir kadının beğenisini kazanma ve kendini ona gösterme çabası, romanın sonlarına doğru bu kadına olan aşkı uğruna

⁶ Kohut, *a.g.e.*, s. 18.

⁷ Kohut, *a.g.e.*, s. 23.

⁸ Mustafa Karabulut/Necla Dağ, “Ütopik Bir Mekân Arayışı Olarak Deniz (Denizin Çağırışı Örneği)”, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, C:3, S:1, 2017, s. 137.

⁹ Kemal Bilbaşar, *a.g.e.*, s. 24.

nişanlısını terk etmesi ve bütün parasını kaybetmesi arkaik nesneye duyduğu ihtiyacın derecesini gösterir niteliktedir.

Narsistik kişilik bozukluğunun bir başka yansıması ise büyülenmeci kendiliğin aktarımında görülür. Kişi oidipal dönemde ihtiyaç duyduğu beğenilme ve onaylanma arzusunu saplandığı arkaik nesneden umar. Bu nedenle arkaik nesne yerine tutunduğu nesnelere onay alma ihtiyacı içindedir. Zira oidipal dönemde çocuk için annenin bakışı ayna niteliğindedir, çocuk annenin gözlerindeki ışıltıda kabul görüldüğünü hisseder. Bu ihtiyacı tatmin olmayan kişi, yaşamının ilerleyen dönemlerinde güçlü bir nesneye ayna aktarımını gerçekleştirir. Ayrıca kendisinin önemli ve özel olduğunu düşünür ve insanlardan kendisine yönelik aşırı hayranlık beklentisi içine girer. Ancak bu ihtiyacın karşılanmadığı durumda hissettiği örselenme nedeniyle insanlarla arasına mesafe koyan kırılğan narsisizm örnekleri de mevcuttur. Kahramanın kasabadan geldiği andan itibaren karşılaştığı herkesten beklediği özel ilgi ve hayranlık, arkaik nesneyi karşılayan kimsenin karşısında şiddetlenmektedir. Otelde gördüğü sarışın kadının kendisini hizmetçi sanması benliğini ciddi bir şekilde örselemiş ve bu his hemen sonra kadın tarafından kabul görme ve saygı duyulma ihtiyacını doğurmuştur. Bu nedenle kahraman bir yandan hizmetçi olmadığını göstermek için çabalayıp dururken bir yandan da aslında kadın tarafından hiç de hizmetçi zannedilmediğine, kendisinin yanlış anladığına yönelik sebepler ileri sürerek benliğini örselenmekten kurtaracak şekilde gerçeği yeniden kurgulamaktadır.

Arkaik nesnenin gerçekçi olmayan talepleri ya da kendisine saygı duymasını sağlayacak güçlü nesneye duyulan aşırı açlık neticesinde *benin tükenmişliği* kendini açığa vurur. Benin tükenmişliği neticesinde girişimciliğini ve hayata yönelik canlılığını yitiren kişi, kısa süreli kazançlar ile bu duygu durumundan kurtulabilir.¹⁰ Romanda taşraya geldiğinde büyük ideallere sahip olan kahraman bunları gerçekleştirebilecek güce ve koşullara sahip olmadığı gerçeğiyle yüzleşir. O “beyaz zambaklar ülkesini kuracak bir kahraman” olamaz. Taşranın dağlarla çevrili sınırlı coğrafyasında sonsuzluk hissi zedelenen ve gücünün sınırlılığı ile yüzleşen kahraman hayata yönelik canlılığını yitirmiştir. Nitekim ideallerinden vazgeçtiği gibi, kişilerle arasına mesafe koyarak; taşralıların erkekleri ile dostluk, kadınları ile yarenlik etmekten kaçınarak benliğini örselenmekten korur.

¹⁰ Kohut, *a.g.e.*, s. 33.

Kente geldikten hemen sonra evlerinde bir oda kirilayarak yanlarına yerleştiği aileden gördüğü saygıdan elde ettiği kısa süreli kazanç, kahramanın duygularına canlılık kazandırır. Bu taze heyecanlar içinde ailenin kızı Zehra ile romantik bir ilişki yaşamaya başlar.

“Ah, bu dut ağaçlarının gölgesinde, bozulmuş ‘ben’den kurtularak, toprağın tadını, hazlarını bana geri verecek olan eski ‘ben’e mi kavuşuyordum?”¹¹

Kahraman, zlem duyduğu oidipal dönemin ihtiyaçlarının karşılanmasından büyük memnuniyet içindedir. Bu dönemde karşılanmayan ihtiyaçlarını aktarmak isteyen kişi için en güçlü aktarım yolu ise sonsuz ve mükemmel bir aşka bağlanmaktır. Kahraman ile Zehra’nın gizli mektuplaşmalar ve şiirsel paylaşımlar ile gerçekleşen güçlü aşkları, aile arasında bir nişan ile somut bir ilişkiye dönüşür. Ancak aşkın somut gerçekliğe, aile düzenine evrilmesi sonsuz ve mükemmel olan aşkın çekiciliğini ve gücünü ortadan kaldırır. Kahraman eskisi kadar güçlü olmayan bu nesneden uzaklaşır.

Romanın ilerleyen kısımlarında Zehra ile nişanlı olduğu süreçte bile devam eden sarı saçlı kadını arayış ve ona duyulan zlem nihayet bulur. Sarı saçlı kadını bularak onunla bir ilişki yaşamaya başlayan kahraman, kendisi ile yalnızca parası için birlikte olan Adalet uğruna bütün parasını kaybeder. Adalet ile olan ilişkisindeki muhtaçlığı, Adalet’in erkeklerle yalnızca para için birlikte olduğu gerçeğiyle yüzleşmesine rağmen ondan kopamayışı, güçlü ve ideal nesnenin Adalet olduğunun bir göstergesidir. Zira annesi ile geçirdiği günlerde dinlediği masallardaki sarı saçlı kadın Adalet’tir ve yalnızca Adalet onu oidipal dönemden kalan ihtiyaçlarını giderebilir. Ancak bu ilişki, parasının tükenmesi zerine Adalet’in kendisini terk etmesiyle sona erer. Güçlü nesnenin terk edişi kahramanda yine yoksunluk dönemini başlatır.

Parasız ve sefil bir hayata dönen kahraman için artık parçalanmış benliğini tamamlayacak bir kaynak bulunmamaktadır. Kahramanın sonsuz ve mükemmel ideal nesneyi arayışı ve ona kavuşma umudu kendisini sonsuz denize yöneltir ve roman kahramanın kendini denizin ağırışına bırakışı ile son bulur.

Bu eserde Kohut’un kendilik kuramında incelediği narsistik kişilik bozukluğunun işaretleri ve süreçleri bir kahraman üzerinden detaylıca anlatılmaktadır. Gerek meknların kahraman üzerinde hissettirdikleri gerek kahramanın düşünce akışı içinde meknları ve kişileri algılayışı bu analizin anlaşılmasına yardımcı olacak detayları sunmaktadır. Bu yönüyle

¹¹ Kemal Bilbaşar, a.g.e., s. 94.

roman, sadece bireyin topluma yabancılaşması ile sınırlı olarak değerlendirilmemelidir. Aksine bireye özgün bir psikolojik deneyimi çeşitli evreleri ile anlatmakta ve bunu destekleyen imgeleri güçlü bir şekilde sunmaktadır. Eseri okumak isteyenler için kendilik kuramına ilişkin kavramların tanınması, kahramanın yaşadıklarının arka planını ve olaylara karşı tutumunu anlamlandırmada yardımcı olacaktır.

WEB SİTESİ

<https://dergipark.org.tr>

<https://www.kemalbilbasar.com>